

Uddannelsesvejledning, geografi og social retfærdighed i småsamfund

En kvalitativ undersøgelse af 9. klasselever fra en bornholmsk folkeskole og en bornholmsk privatskole

Ege Kofod Plinius Schjørring
Vejleder: Iben Lykkebo.
Anslag: 59.351.
Maj 2023.

Indholdsfortegnelse

1. Indledning	2
2. Metode og teori	2
2.1. Elever fra 9. klasse på en folkeskole og en privatskole	2
2.2. Semistrukturerede fokusgrubeinterviews	3
2.3. Teoretisk grundlag	4
3. Fraflytningsmønstre blandt unge på Bornholm	5
4. Geografi og uddannelsesvejledning	7
4.1. Gottfredsons teori om afgrænsninger og kompromisser	7
4.2. Mangel på muligheder: ”At blive på Bornholm – hvad snakker du om!”	8
4.3. Geografi og identitet: ”Sådan en forstadsmor, der handler i Bilka”	9
4.4. Implikationer for uddannelsesvejledningen	12
5. Uddannelsesvejledning, geografi og social retfærdighed	15
5.1. Geografi og social retfærdighed	15
5.2. Geografi og ulighed: ”Over til en dyr husleje og sådan”	16
5.3. Implikationer for uddannelsesvejledningen	18
6. Konklusion	21
7. Litteraturliste	24
8. Bilag	26

1. Indledning

Ifølge den skotske lektor i vejledningsteori Rosie Alexander og den engelske professor i vejledningsteori Tristram Hooley er geografi en vigtig faktor i unges uddannelsesvalg. I artiklen ”The Places of Careers: The Role of Geography in Career Development” fremhæver Alexander og Hooley, at geografi i særdeleshed er en vigtig faktor i uddannelsesvalget for unge i småsamfund, da de i højere grad end unge i byer skal forholde sig til, hvorvidt de skal blive på eller flytte fra deres hjemegn (Alexander og Hooley 2018:124). For unge i småsamfund er uddannelsesvalget en kompleks situation, der er forbundet med sociale og kulturelle narrativer, narrativer om identitet og lokale arbejdsmarkedsforhold (ibid.:126). Samtidig er muligheden for at flytte væk ikke lige for alle unge, men afhængig af mobilitetskapitaler som socioøkonomisk baggrund, uddannelsesniveau og klassetilørsforhold (ibid.:120).

Formålet med nærværende projekt er at undersøge, hvilken betydning geografi har for min praksis som grundskolevejleder på Bornholm, samt hvordan jeg ved at arbejde for social retfærdighed i min praksis som grundskolevejleder kan udfordre ulighedsskabende strukturer, der knytter sig til geografi.

Min undersøgelse tager udgangspunkt i to fokusgruppeinterviews med fem 9. klasseelever fra henholdsvis en bornholmsk folkeskole og en bornholmsk privatskole.¹ I projektets metode- og teorikapitel redegør jeg for de overvejelser, som jeg har gjort mig i forbindelse med interviewene. Derudover redegør jeg for to datatræk om unge bornholmere fra systemet UNOIT og for projektets teoretiske udgangspunkt. Efter metode- og teorikapitlet anvender jeg de to datatræk til at undersøge fraflytningsmønstrene blandt unge bornholmere. Projektets primære undersøgelse falder i to kapitler, der begge har de to interviews som omdrejningspunkt. I kapitel 4 undersøger jeg, hvilken betydning geografi har for min praksis som grundskolevejleder på Bornholm, og i kapitel 5 undersøger jeg, hvordan jeg ved at arbejde for social retfærdighed kan udfordre ulighedsskabende strukturer, der knytter sig til geografi.

2. Metode og teori

2.1. Elever fra 9. klasse på en folkeskole og en privatskole

På Bornholm er det langt fra en selvfølge, at unge kan færdiggøre en ungdomsuddannelse uden at være nødt til at flytte væk fra deres hjemegn. Ønsker de unge en gymnasial uddannelse, så kan de

¹Se bilag 1 for en transskription af interviewet med folkeskoleeleverne og bilag 2 for en transskription af interviewet med privatskoleeleverne. I projektet henviser jeg til bilag 1 ved at skrive ’b1’ og bilag 2 ved at skrive ’b2’.

færdiggøre stx, htx, hhx og hf på Bornholm, men ønsker de en erhvervsuddannelse, så er de muligvis nødt til at flytte væk fra Bornholm efter endt grundforløb 1 eller endt grundforløb 2. Tilsvarende er der kun et begrænset udvalg af videregående uddannelser på Bornholm. Når jeg har vejledningssamtaler med 9. klasseelever, så taler eleverne ofte om, hvorvidt de vil blive eller flytte. Elevernes valgsituation fremstår derfor kompleks, da den ikke kun omhandler et uddannelsesønske, men også den livskontekst, som ønsket udfolder sig i.

Den komplekse valgsituation er grunden til, at jeg har valgt at interviewe netop 9. klasseelever. Derudover er vejledningen af 9. klasseelever en central del af mit arbejde som vejleder, og projekts fokus på 9. klasseelever kan derfor kvalificere min fremtidige vejledning af elever, der oplever, at deres uddannelsesønske er indlejret i forestillinger om geografi.

Jeg interviewer elever fra en folkeskole og en privatskole, fordi jeg i mine vejledningssamtaler ofte møder bestemte fortællinger om de to skoleformer. I mit arbejde som grundskolevejleder er jeg tilknyttet både folkeskoler og privatskoler, og jeg oplever, at eleverne fra begge skoleformer på godt og ondt omtaler folkeskolen som tryk og rummelig og privatskolen som fagligt ambitiøs. Eleverne forbinder de to skoleformer med forskellige livskontekster, og det er interessant at undersøge, om eleverne derfor også har forskellige forestillinger om geografi.

Der er ikke en signifikant forskel mellem folkeskolens og privatskolens karaktergennemsnit ved afgangseksamenen.² Skolerne adskiller sig dog fra hinanden ved, at 30,3% af de elever, der går i 9. klasse på folkeskolen i skoleåret 22/23 har grundlag for at modtage specialpædagogisk støtte til andet end ordblindhed, hvis de begynder på en ungdomsuddannelse, hvorimod 0,9% af de elever, der går i 9. klasse på privatskolen i skoleåret 22/23 har et tilsvarende støttegrundlag.³

2.2. Semistrukturerede fokusgruppeinterviews

Hvert af de to interviews fandt sted i en undervisningslektion på 45 minutter og er foretaget i april 2023. Interviewene er semistrukturerede, da jeg inden interviewene udpegede temaer, der relaterer sig til projektets undersøgelse, men lod interviewene styre af de problemstillinger, som eleverne selv bød ind med. De temaer, som jeg udpegede, er (i) ungdomsliv på Bornholm, (ii) uddannelse på Bornholm og (iii) fremtiden på Bornholm. Hensigten med interviewene er at fremdrage elevernes

²Oplysninger om de to skolars karaktergennemsnit ved grundskolens afgangseksamen er hentet fra Børne- og Undervisningsministeriets hjemmeside uddannelsesstatistik.dk. Jeg gengiver ikke de to skolars karaktergennemsnit i mit projekt, da det vil tilsidesætte interviewdeltagernes anonymitet.

³Undersøgelser viser, at psykisk sygdom har betydning for unges chancer i uddannelsessystemet (læs fx Pihl og Salmon 2021).

subjektive tolkninger af temaerne. Derved kan jeg nemlig undersøge, hvilke forestillinger eleverne har om geografi, samt om eleverne oplever geografibestemt ulighed.

Jeg er bevidst om, at jeg i interviewene primært bliver præsenteret for elevernes kollektivt producerede tolkninger af interviewtemaerne. Fokusgruppeinterviewet er en social interaktion, hvor dynamikken i gruppen har indflydelse på, hvad der siges, og hvad der ikke siges (Sørensen, Olsen og Pless 2014:25). Det er ikke mindst tilfældet, når fokusgruppen består af unge, da de ofte spejler sig i hinanden. Gruppeinterviewet er velegnet til mit projekt, da det giver mig mulighed for at undersøge, hvordan elevernes forestillinger om geografi skabes gennem deres sociale positionering af sig selv og andre i interviewsituationen.

I projektet supplerer jeg kvalitativ empiri i form af interviewene med kvantitativ empiri i form af to datatræk fra systemet UNOIT. Jeg anvender datatrækkene til at undersøge fraflytningsmønstrene blandt unge bornholmere. Det første datatræk vedrører unge i alderen 15-24 år, der flyttede fra Bornholm i perioden 1. juli 2021 til 30. juni 2022, og det andet datatræk vedrører unge i alderen 15-24 år, der havde bopæl på Bornholm den 15. juni 2021. Jeg har lagt referencedatoen for det andet datatræk umiddelbart før referenceperioden for det første datatræk, da jeg derved kan sammenligne de to datatræk. Det første datatræk kan indeholde statistiske usikkerheder, da datatrækket ikke forholder sig til, hvorvidt de pågældende unge både er flyttet til og fra Bornholm i referenceperioden. Sammenligningen af de to datatræk er grundlag for statistiske usikkerheder, da det ikke er sikkert, at de unge i det første datatræk indgår blandt de unge i det andet datatræk.

2.3. Teoretisk grundlag

Mit projekt er uddannelsessociologisk i sit udgangspunkt, hvilket viser sig i mit valg af teori. De teorier, jeg inddrager i projektet, beskæftiger sig alle med, hvordan samfundsstrukturer har en betydning for individets uddannelsesvalg og -muligheder, hvilket er undersøgelsesområder, som uddannelsessociologien ifølge den danske samfundsforsker Erik Jørgen Hansen traditionelt har beskæftiget sig med (Hansen 2011:36).

I projektets kapitel 4 inddrager jeg den amerikanske psykolog Linda Gottfredsons teori om afgrænsninger og kompromiser i karrierevalsprocessen. Gottfredson forklarer, hvad der ligger bag det fænomen, at unges karriereønsker reflekterer samfundsmæssige uligheder og tilfører på den måde den udviklingspsykologiske tilgang til vejledning en sociologisk dimension (Højdal og Poulsen 2021:127). Jeg anvender Gottfredsons teori til at undersøge, hvordan 9. klasseelevernes forestillinger om at blive på eller flytte væk fra Bornholm er formet gennem afgrænsninger og

kompromisser, der involverer sociale og personlige aspekter af selvet. I projektet beskæftiger jeg mig ikke indgående med individets udvikling af kognitive karrierekort i den tidlige barndom eller betydningen af forholdet mellem arv og miljø i karrierevalgsprocessen, selvom det er centrale aspekter i Gottfredsons teori (ibid.:132-133). Fravalget skyldes, at min empiri ikke giver mig mulighed for at undersøge sådanne aspekter af karrierevalgsprocessen.

Ifølge den polske sociolog Zygmunt Baumann er samtiden kendetegnet ved en flydende modernitet, hvor forudsigelige livsbaner individualiseres, og stedsbunden identitet fører til social stratifikation (Jacobsen 2011:144). I kapitel 4 inddrager jeg Baumans teori om identitetsdannelse i senmoderniteten til at undersøge den kompleksitet, der kendetegner valgsituationen for elever i småsamfund. Inspireret af den engelske professor i vejledningsteori Tony Watts tager mit projekt afsæt i en forståelse af vejledning som ”a profoundly political process” (Watts 1996:351). Ifølge Watts allokerer vejledning livsmuligheder, og valget af vejledningstilgang er derfor vigtig (ibid.). I kapitel 4 anvender jeg Watts teori om fire socio-politiske tilgange til vejledning i en undersøgelse af, hvilken betydningen valget af vejledningstilgang har for vejledningen i småsamfund. Derudover inddrager jeg teori og undersøgelser om forholdet mellem geografi og ideologi samt om forholdet mellem geografi og uddannelsesvejledning.

I projektets kapitel 5 inddrager jeg teori om vejledning og social retfærdighed af Hooley, den engelske professor i uddannelsessociologi Ronald G. Sultana og den danske professor i karrierevejledning Rie Thomsen. Jeg anvender Hooleys, Sultanas og Thomsens teorier til at undersøge, hvordan jeg kan udfordre ulighedsskabende strukturer, der knytter sig til geografi. I den forbindelse inddrager jeg også teori om karrierelæring samt teori om mulighedsstrukturer af den engelske professor i sociologi Ken Roberts. Derudover inddrager jeg teori af den norske docent i ledelsesfag Einar Aadland for at undersøge, hvordan vejledning, der arbejder for social retfærdighed, kræver en særlig etisk opmærksomhed af vejleder.

I projektets næste kapitel undersøger jeg de to datatræk fra systemet UNOIT. Senere i projektet sammenholder jeg min undersøgelse af datatrækkene med min undersøgelse af de to interviews med 9. klasseelever.

3. Fraflytningsmønstre blandt unge på Bornholm

Den 15. juni 2021 boede der 3459 unge på Bornholm i alderen 15-24 år, hvoraf 25,1% havde gennemført en ungdomsuddannelse.⁴ I perioden 1. juli 2021 til 30. juni 2022 flyttede 434 unge på

⁴Bilag 3 viser, hvordan de 25,1% fordeler sig aldersmæssigt.

15-24 år fra Bornholm, hvoraf 70,9% havde gennemført en ungdomsuddannelse på tidspunktet for deres fraflytning.⁵ Procentdelen af unge fraflyttere, der havde gennemført en ungdomsuddannelse, var endnu højere for de unge på 19-23 år, nemlig 85,7% for de 19-årige, 84,2% for de 20-årige, 86,4% for de 21-årige, 91,2% for de 22-årige og 93,1% for de 23-årige.

Ved at sammenligne de to datatræk fra UNOIT kan jeg udlede, at det ikke kun er størstedelen af fraflytterne, der har gennemført en ungdomsuddannelse, men at det også er størstedelen af unge på Bornholm i alderen 19-22 år, der flytter efter at have gennemført en ungdomsuddannelse. Indgår de 19-22-årige fraflytter med en gennemført ungdomsuddannelse i det første datatræk blandt de 19-22-årige med en gennemført ungdomsuddannelse i det andet datatræk, så viser datatrækkene, at 77,7% af de 19-årige bornholmere flytter væk efter at have gennemført en ungdomsuddannelse, 55,1% af de 20-årige, 62,4% af de 21-årige og 50,6% af de 22-årige. Korrelationen mellem det at gennemføre en ungdomsuddannelse og det at flytte tegner et billede af, at det er normen blandt bornholmere på 19-22 år at flytte væk efter at have gennemført en ungdomsuddannelse. Datatrækkene viser også, at unge, der hverken er i gang med eller har gennemført en ungdomsuddannelse, bliver på Bornholm, hvilket gælder for 87,9% af de 22-årige bornholmere.⁶

Datatrækket over unge, der flyttede fra Bornholm i referenceperioden, viser, at de unge søger mod byerne København, Odense, Århus og Aalborg, hvilket især gælder for fraflytterne på 19-24 år.⁷ Af de 176 unge på 15-24 år, der flyttede fra Bornholm til København i referenceperioden, var kun syv under 19 år. Samtlige unge, der flyttede til Odense, Århus eller Aalborg i referenceperiode, var over 19 år. København, Odense, Århus og Aalborg forbindes typisk med studie- og ungdomsliv. Fraflytningsmønstret blandt unge bornholmere står derved i relation til det at søge mod byer, der i uddannelsesmuligheder og muligheder for at udfolde ungdomsliv kan opfattes som forskellige fra Bornholm.

I næste kapitel undersøger jeg, hvad der kendetegner Gottfredsons teori om afgrænsninger og kompromisser, hvordan 9. klasseelevernes forestillinger om det at blive eller at flytte væk formes gennem afgrænsninger om kompromisser, der involverer sociale og personlige aspekter af selvet, og hvilke implikationer geografi har for min praksis som grundskolevejleder på Bornholm

⁵Bilag 4 viser, hvordan de 70,9% fordeler sig aldersmæssigt.

⁶Bilag 5 viser, hvordan antallet af unge, som var bosat på Bornholm den 15. juni 2021 og hverken var i gang med eller havde gennemført en ungdomsuddannelse, fordeler sig aldersmæssigt.

⁷Bilag 6 viser, hvor mange af de 434 fraflyttere, der flyttede til hver af de fire byer.

4. Geografi og uddannelsesvejledning

4.1. Gottfredsons teori om afgrænsninger og kompromisser

I sin karrierevalgsteori fokuserer Gottfredson på, hvordan individet gennem afgrænsninger og kompromisser udvikler en forståelse af sig selv og sine erhvervsinteresser (Højdal og Poulsen 2021:127). Gottfredson er inspireret af den amerikanske psykolog John L. Hollands træk-faktorteori og den amerikanske psykolog Donald E. Supers udviklingsorienterede karriere teori. I Gottfredsons teori viser inspirationen fra Holland og Super sig ved, at Gottfredson sammenkæder undersøgelser af, hvorfor individet orienterer sig mod bestemte jobtyper med undersøgelser af, hvordan individet udvikler selvbevidsthed (Gottfredson 1981:546).

Begreberne *selvbevidsthed* og *erhvervsopfattelse* er centrale i Gottfredsons teori. Selvbevidsthed dækker over individets opfattelse af, hvem det er, og hvem det forventer at blive (ibid.:547). Ifølge Gottfredson er det vigtigt for karrierevalgsteori at forholde sig til selvbevidsthed, da individet søger erhverv, der stemmer overens med sit billede af sig selv (ibid.:546). Individets identifikation med et erhverv tager udgangspunkt i individets generaliserede opfattelser af erhvervet. Dette forhold beskriver Gottfredson med begrebet *erhvervsopfattelse*, der dækker over, at individet ofte forbinder et erhverv med forestillinger om, hvad der kendetegner de mennesker, der har erhvervet, og forestillinger om det liv de pågældende mennesker lever (ibid.: 547).

Individets selvbevidsthed og *erhvervsopfattelse* udvikles ifølge Gottfredson gennem en kognitiv vækst, der begynder i den tidlige barndom og resulterer i bestemte opfattelser af omverdenen og sig selv i forhold til omverdenen (Højdal og Poulsen 2021:132). Som en del af udviklingen gennemgår individet en afgrænsningsproces, hvorunder det udelukker erhverv, som det finder uacceptable, og en kompromisproces, hvorunder det går på kompromis med sine forestillinger om, hvilke erhverv der er uacceptable (ibid.:144).

Afgrænsningsprocessen består af en kønsdimension, en prestigedimension og interessedimension. Ifølge Gottfredson afgrænser individet primært sit erhvervsvalg efter *erhvervsopfattelser*, der vedrører køn, sekundært efter *erhvervsopfattelser*, der vedrører klasses tilhørsforhold og tertiært efter *erhvervsopfattelser*, der vedrører interesser og værdier (Gottfredson 1981:549). Et identisk hierarki gør sig gældende, hvis individet er nødt til at gå på kompromis med sit erhvervsvalg. Individet er mindst tilbøjeligt til at gå på kompromis med sin opfattelse af, hvilke erhverv der er uacceptable i forhold til sin selvbevidsthed om køn, derefter hvilke erhverv der er uacceptable i forhold til sin selvbevidsthed om klasses tilhørsforhold, og til sidst

hvilke erhverv der er uacceptable i forhold til sin selvbevidsthed om interesser og værdier (ibid.:572).

Ifølge Gottfredson foregår individets udvikling af selvbevidsthed i en *social niche*, som består af den sociale omverden, der er tilgængelig for individet (Højdal og Poulsen 2021:130). Den sociale niche er definerende for, hvilke erhverv individet opfatter som acceptable, da de andre medlemmer i den sociale niche, fx familie og venner, fungerer som en referencegruppe for individet (Gottfredson 1981:563). Erhvervsvalget bliver på den måde et forsøg på at implementere sociale aspekter af selvet frem for personlige aspekter af selvet, hvilket ifølge Gottfredson forklarer det fænomen, at erhvervsvalget reflekterer samfundsmæssige uligheder (ibid.).

4.2. Mangel på muligheder: ”At blive på Bornholm – hvad snakker du om!”

Ét forhold står fuldstændig klart efter interviewene med 9. klasseeleverne: Elevernes overvejelser om uddannelse og ungdomsliv er forbundet med geografisk betingede forestillinger om muligheder. Som en dreng fra folkeskolen siger: ”Herover, der er det sådan lidt, enten kan du blive pædagog eller tømrer, men du kan ikke rigtig gøre lige, hvad du drømmer om” (b1:29). Eleverne tillægger endda Bornholm særlige karakteristika, der knytter sig til manglende muligheder ved at omtale Bornholm som ”en lille ø” (b1.:26), hvor man lever et ”ø-liv” (b2:32).

Eleverne på de to skoler er imidlertid ikke enige om, hvilken værdi de særlige karakteristika ved Bornholm skal tillægges. Ifølge privatskoleeleverne gør de manglende muligheder det umuligt at blive: ”Altså at blive på Bornholm – hvad snakker du om!” (b2:33). Folkeskoleeleverne forbinder ikke i samme grad de manglende muligheder med noget negativt. Faktisk kan manglen på muligheder have en positiv værdi: ”Det kan også gøre det sværere, når man har mange muligheder” (b1:28). Alligevel forstår folkeskoleeleverne det som en nødvendighed at flytte, hvis de skal have et liv med ”succes” på arbejdsmarkedet og beskriver, hvordan det at flytte er en drøm for mange unge på Bornholm (b1:27).

Forståelsen af, at man er nødt til at flytte, hvis man vil have succes på arbejdsmarkedet, tager umiddelbart udgangspunkt i en smal tilgang til karriere som en opadstigende proces i et uddannelses- og erhvervsforløb, hvor man får mere prestige, ansvar og løn (Thomsen 2022:30). I projektets afsnit 4.4 undersøger jeg, hvordan jeg i min praksis som grundskolevejleder på Bornholm kan udfordre en sådan forståelse af karriere.

Ifølge undersøgelsen *Unge i landdistrikter og yderområder* fra Center for Ungdomsforskning er ungdomskulturen præget af idealer, der har byen som omdrejningspunkt, hvilket resulterer i, at selv

unge uden for byerne opfatter byen som det mest naturlige sted at opholde sig som ung (Sørensen, Olsen og Pless 2014:12). Unge uden for byerne internaliserer med andre ord en forestilling om, at der er en forbindelse mellem geografi og ungdomsliv, hvilket kan have en betydning for deres valg om at flytte (Alexander og Hooley 2018:121).

Folkeskoleelevernes beskrivelse af, hvordan det at flytte er en drøm for mange unge på Bornholm, kan forstås som et udtryk for, at de har internaliseret bestemte opfattelser af forholdet mellem geografi og ungdomsliv. Hos folkeskoleeleverne hersker en forståelse af, at unge ”gerne vil opleve det der byliv” (b1:27). En lignende internalisering ses hos privatskoleeleverne, hvor den har en direkte betydning for deres ønske om at flytte: ”Der er rigtig mange, der flytter til storbyen bare lidt fordi, man skal med uddannelse. Selvfølgelig har man også lyst i en eller anden forstand, men også lidt at det bliver sådan en pligt” (b2:35). Citatet er ikke udtryk for elevens personlige holdning til det at flytte. I citatet tager eleven en forventning om at flytte på sig. Det at flytte er en pligt, der kommer af ens sociale niche. Pligten er bestemt af, hvad andre unge gør og af de forventninger, som ens forældre har. En dreng fra privatskolen siger: ”Mine forældre taler allerede om det. Selvom der er mange år til, at mig og mine søskende skal flytte over, så regner de ligesom bare med, at vi skal det som en selvfølge” (b2:35).

Mine interviews viser endvidere, at den oplevede pligt til at flytte er bestemt af elevernes forestillinger om, hvem man er, hvis man henholdsvis vælger at blive eller at flytte, hvilket er et forhold, som jeg undersøger i næste afsnit.

4.3. Geografi og identitet: ”Sådan en forstadsmor, der handler i Bilka”

Som tidligere nævnt i projektet søger individet ifølge Gottfredson erhverv, der stemmer overens med sit billede af sig selv. I mine interviews med 9. klasseeleverne er det tydeligt at det at flytte væk fra Bornholm eller at blive på Bornholm i høj grad er et valg, der er bundet op på forestillinger om, hvem man er, hvis man flytter, og hvem man er, hvis man bliver. Som en pige fra privatskolen siger: ”Jeg tror også, at man har nogle fordomme om dem, der bliver, i hvert fald hvis man gerne vil have en uddannelse” (b2:33).

I mit interview med privatskoleeleverne er det tydeligt, at eleverne afgrænser deres ønsker til en fremtid efter forestillinger om, hvilke muligheder det at flytte væk eller det at blive giver dem for at implementere sociale aspekter af selvet. Privatskoleelevernes ønske om at flytte knytter sig i højere grad til sociale fortællinger end til personlige fortællinger. Eleverne betragter således det at blive

som et ”tabu”, der sætter én i forbindelse med stereotypiske karaktertræk som fx at være ”mindre åbenhjertet” (b2:34 og 33).

De fleste af eleverne fra privatskolen har fortællinger om unge, som er blevet på Bornholm, og de bruger fortællingerne til at danne billeder af, hvem de ikke ønsker at være. I interviewet fortæller en pige om sin kusine, der er blevet på Bornholm og er blevet mor i en ung alder. Fortællingen får en af de andre piger til at sige: ”Personligt er det sådan et mareridt for mig at blive her som ung og være sådan en forstadsmor, der handler i Bilka med sine fem børn” (b2:37). Bliver man på Bornholm, så sætter man huskøb og forældreskab over uddannelse og ungdomsliv, hvilket er en voksenidentitet, som eleverne ikke ønsker at tage på sig. Elevernes fortællinger omhandler i højere grad, hvem de ikke ønsker at være, end hvem de ønsker at være. Valget om at flytte fremstår derfor som et fravalg af identiteter, der ikke stemmer overens med elevernes billeder af sig selv. Ifølge Gottfredson er det at fravælge centralt i karrierevalgsprocessen, der i højere grad er bundet op på fravalg end tilvalg (Højdal og Poulsen 2021:129).

Som tidligere nævnt har folkeskoleeleverne en forestilling om, at det er nødvendigt at flytte for at opnå succes på arbejdsmarkedet. Det at flytte sættes på den måde i forbindelse med en mulighed for at implementere sociale aspekter af selvet. I deres afgrænsning af ønsker til en fremtid fravælger folkeskoleeleverne imidlertid flere af de sociale aspekter, som følger med det at flytte. Eleverne fra folkeskolen har generaliserede opfattelser af, hvad der kendetegner andres liv, men i modsætning til eleverne fra privatskolen omhandler deres generaliserede opfattelser livet i byen: ”Jeg tror også, at en fordom som jeg måske lidt har om folk ovre, det er, at de ikke slapper så meget af, (...) og det føler jeg kan være dårligt” (b1:30). Det at flytte er forbundet med at orientere sig efter et travlt liv, og sådan et liv ønsker eleverne ikke at tage del i.

Folkeskoleeleverne taler positivt om det at blive på Bornholm og forbinder det at blive med et ønske om at vedligeholde personlige aspekter af selvet. En pige siger: ”Jeg kan godt mærke, at hvis jeg skulle flytte, så ville jeg savne naturen og det simple” (b1:28). I mit interview med privatskoleeleverne spiller naturen ingen rolle, men folkeskoleeleverne taler meget om naturen, og hvordan det giver ro, ”når man lige kan komme ud i en skov og sådan” (b1:26). Livet på Bornholm er et trygt og roligt familieliv, hvilket flere af folkeskoleeleverne ønsker, da det stemmer overens med deres interesser og værdier.

Som tidligere nævnt er karrierevalgsprocessen ifølge Gottfredson bundet op på fravalg. I interviewet med folkeskoleeleverne spørger jeg om, hvad der skal til for, at eleverne bliver på Bornholm. En pige svarer: ”Det der holder mig tilbage fra at flytte til København, det er både de

trygge rammer, og at jeg har brug for at slappe af” (b1:27). Eleven fortæller ikke om grunde til at blive, men om grunde til ikke at flytte, og valget om at blive fremstår derfor som et fravalg af identitet, der ikke giver eleven mulighed for at vedligeholde personlige aspekter af selvet.

Ifølge den danske mobilitetsforsker Helle Dalsgaard Pedersen er geografi og ideologi forbundet med hinanden. Pedersen skriver: ”the effect of place is not simply a geographical matter. It always intersects with sociocultural expectations” (Pedersen 2018:687). Geografi er forbundet med sociale magtstrukturer, der definerer, hvilke identiteter som hører til eller ikke hører til bestemte steder, og steder bliver derfor udtryk for bestemte måder at leve på (ibid.). Forbindelsen mellem geografi og ideologi er tydelig i senmodernitetens forestillinger om land og by. Pedersen skriver: ”Rurality is powerfully associated with the past (...) with stagnation (...) rural is the place we are supposed to have left behind in the march of history” (ibid.). De magtstrukturer, som forholdet mellem land og by er udtryk for, gør derfor migrationen fra landområder til byområder til både en geografisk og en social migration (ibid.:685).

Privatskoleeleverne og folkeskoleeleverne forbinder det at flytte med en social migration og en dannelse af identiteter, der ikke er tilgængelige på Bornholm. Ønsket om at blive indbefatter derfor ikke kun et fravalg af uddannelsesmuligheder, men også et fravalg af centrale orienteringspunkter i senmoderniteten. Eleverne fra folkeskolen associerer livet på Bornholm med noget, der er roligt og hører fortiden til, men idealiserer på sin vis et sådan liv. I interviewet spørger jeg om, hvad det vil sige at være ung på Bornholm. En dreng svarer: ”Det er meget gammeldags, du ved, man skal bruge klippekort i busserne og sådan, men ikke for gammeldags” (b1:30). Bornholm er klippekort i busserne, og byerne er ”metroer, der kører hvert minut”, hvilket er en fart, folkeskoleeleverne ikke ønsker i deres liv (b1:28).

Ifølge Bauman er modernitet og senmodernitet kendetegnet ved forskellige måder at bevæge sig på i livet. Imens livet i moderniteten er et løb med et fast endemål, så er livet i senmoderniteten en karruseltur, der nok er underholdende, men også kan være svimlende (Jacobsen 2005:453). Bauman forstår identitet som et projekt og eksemplificerer identitetsprojektets udfoldelse med de tre figurer pilgrimmen, vagabonden og turisten (Bauman 1996a:19). Pilgrimmen hører moderniteten til og orienterer sig efter en identitet, der er bundet op på en lineær livsfortælling (ibid.:23). I modsætning til pilgrimmen lever senmodernitetens vagabond og turist et omflakkende liv, men hvor turisten er omflakkende i en evig jagt på nye oplevelser, så er vagabonden omflakkende, fordi globaliseringen har nødvendiggjort det (Bauman 1996b:14).

Baumans teori kan belyse den komplekse situation, som elevernes valg finder sted i. Eleverne fra folkeskolen orienterer sig både efter identiteter, hvor det at være en del af noget lokalt har værdi, og identiteter, hvor det at flytte væk er en nødvendighed for at få succes. Folkeskoleeleverne finder ro i den livsfortælling, der hører pilgrimmen til, og bliver svimle, når de møder det omflakkende liv, der hører senmoderniteten til. I en globaliseret verden, hvor det kan virke umuligt at være pilgrim, gør folkeskoleelevernes behov for lokalt tilhørsforhold dem til vagabonder, der rejser af nødvendighed, hvilket ikke er en dom over folkeskoleeleverne, men en beskrivelse af deres valgsituation. Privatskoleelevernes valgsituation er anderledes. Modsat eleverne fra folkeskolen kan eleverne fra privatskolen forlade det lokale uden at se sig tilbage, og deres valg om at flytte fremstår derfor som turistens jagt på oplevelser.

Både privatskoleeleverne og folkeskoleeleverne forbinder det at flytte væk med en mulighed for at implementere sociale aspekter af selvet, men hvor privatskoleeleverne finder det uacceptabelt og unødvendigt at gå på kompromis med de sociale aspekter af selvet, så er folkeskoleeleverne i højere grad villige til det, hvis de derved kan undgå at gå på kompromis med personlige aspekter af selvet. De kvantitative datatræk viser, at unge flytter væk, når de har færdiggjort en ungdomsuddannelse. Samtidig viser de kvalitative interviews, at der bag statistikkerne ligger en kompleks valgsituation, der vedrører geografi. I næste afsnit af projektet undersøger jeg, hvilken betydning geografi har for uddannelsesvejledning.

4.4. Implikationer for uddannelsesvejledningen

Uddannelsesvejledning i småsamfund er nødt til at forholde sig til den komplekse valgsituation, som jeg har beskrevet i afsnit 4.2 og afsnit 4.3. Forholder vejledningen sig ikke til den komplekse valgsituation, så risikerer den ikke at tage højde for de forskellige forhold til geografi, som former elevernes valg. Vejledning, der tager udgangspunkt i det billede, som de to datatræk tegner, kan betragte det at flytte væk, som en naturlighed. Tallene viser, at de fleste unge flytter. De to interviews viser, at der er mere til tallene end som så, og at vejledningen er nødt til at forholde sig til, at unges geografiske præferencer er forskellige.

Den svenske professor i mobilitetsstudier Per-Åke Rosvall har lavet en undersøgelse af, hvordan uddannelsesvejledere i småsamfund forholder sig til unges valg om at blive eller at flytte væk. Undersøgelsen tager udgangspunkt i interviews med vejledere i den svenske grundskole og viser, at vejlederne typisk ikke forholder sig til det tilknytningsforhold, som unge kan have til deres hjemegn (Rosvall 2020:1024). Rosvall fremhæver, at individet i en neoliberalistisk optik forstås som

grænseløst, og at en sådan forståelse af individet er blevet en del af vejledningen i småsamfund, der fokuserer på, at de unge må flytte for at få flere uddannelsesmuligheder (ibid.:1016). På den måde bliver vejledningen ”a process of learning to leave”, der udelukkende har til formål at give de unge færdigheder til at flytte (ibid.:1017).

De to canadiske professorer i karrierevalgsteori Mildred Cahill og Sandra Martland fremhæver, at karrierevalgsteori er skabt i et samfund baseret på masseproduktion, og at de antagelser, som teorierne bygger på, derfor passer til livet i byen (Cahill og Martland 1993:11). Ifølge Cahill og Martland fokuserer karrierevalgsteori på at sætte unge i forbindelse med bestemte former for betalt arbejde, men i småsamfund kan det at arbejde være mange ting, fx at have årstidsbestemt arbejde eller at bidrage med en ikke-monetær værdi (ibid.). I småsamfund skal vejledningen derfor tage afsæt i de lokale forhold og på den baggrund finde ud af, hvilke færdigheder de unge skal have for at træffe valg om, hvorvidt de vil flytte eller blive (ibid.).

Ifølge Alexander og Hooley har geografi været et manglende fokus for karrierevalgsteori, der i stedet har fokuseret på individet som værende uafhængigt af sted (Alexander og Hooley 2018:119). Ud fra et uddannelsesmæssigt synspunkt kan det virke åbenlyst, at unge skal flytte væk. For unge i småsamfund vedrører valgsituationen imidlertid ikke kun uddannelsesmuligheder, men også lokale tilknytningsforhold (ibid.:126). **Vejledningen skal give de unge mulighed for at blive, hvilket både indbefatter at fokusere på færdigheder, der er relevante i småsamfund og at arbejde aktivt for at skabe lokale muligheder (ibid.). Samtidig skal vejleder være bevidst om ikke at holde de unge bundet til småsamfundet. Geografi og ideologi er som tidligere nævnt tæt forbundet, og et fokus på geografi i vejledningen kan derfor risikere at fremdyrke opfattelser af, hvem der hører til bestemte steder (ibid.:128).**

I min praksis som grundskolevejleder på Bornholm kan jeg anvende Gottfredsons teori til at afsøge elevernes afgrænsninger, kompromisser og identitetsopfattelser samt den betydning, som geografi har for deres valgsituation. Gottfredson fremhæver, at vejleder skal tilbyde individet en bred vifte af erfaringer og oplevelser, der kan udvide individets perspektiv og på den måde nedbryde selvbegrænsende stereotyper, der former individets valg (Højdal og Poulsen 2021:151). Som nævnt i afsnit 4.2 og 4.3 har folkeskoleeleverne og privatskoleeleverne stereotype opfattelser af bestemte identiteter og karrierekonstruktioner. Elevernes stereotype opfattelser kan virke selvbegrænsende, da de får eleverne til at foretage fravalg, der ikke nødvendigvis har afsæt i selvstændig stillingtagen, men derimod i fordomme.

Ved at facilitere praktikforløb kan jeg præsentere eleverne for individer, der udfordrer elevernes opfattelse af, hvad det vil sige at bo og arbejde på Bornholm. En dreng fra folkeskolen fortæller, at han er nødt til at flytte, hvis han skal opnå succes som selvstændig, selvom han gerne vil blive på Bornholm (b1:27). Virkeligheden er, at der er mange selvstændigt erhvervsdrivende på Bornholm, og ved at præsentere eleven for denne virkelighed kan jeg udvide hans perspektiv. Samtidig kan jeg fokusere på en bredere forståelse af karrierebegrebet for derved at udfordre elevernes forståelse af, hvad det vil sige at have en karriere. Den danske professor i ungdoms- og uddannelsesforskning Noemi Katznelson definerer karriere som ”en livslang læreproces, der også rækker ud over det professionelle liv” (Katznelson et al. 2016:49). En sådan forståelse af karriere er relevant i småsamfund, da den kan udvide elevernes perspektiv, så det ikke begrænser sig til en forståelse af karriere, der muligvis ikke passer til livet i småsamfund.

Gottfredsons teori er imponerende helstøbt, men det er vigtigt, at vejledere i småsamfund ikke stirrer sig blinde på de hierarkiske strukturer i teoriens afgrænsnings- og kompromisprocesser. Som tidligere fremhævet kan unge i småsamfund, når de står over for valget om at blive eller at flytte, opleve en konflikt mellem ønsket om at implementere sociale og personlige aspekter af selvet. I mødet med en sådan konflikt skal vejleder fralægge sig eventuelle forestillinger om, at prestige har større betydning for valget end interesser og værdier, da vejleder ellers risikerer at negligere de unges tilknytningsforholdet til småsamfundet.

Ifølge Watts er vejledning en politisk proces, da den allokerer livsmuligheder, og det er derfor ikke ligegyldigt hvilken vejledningstilgang, som vejleder vælger (Watts 1996:351). Watts definerer fire socio-politiske tilgange til vejledning. De tilgange, som Watts kalder liberal og konservativ, er mindre relevante for vejledningen i småsamfund, hvis den skal arbejde med de problematikker, som er skitseret i nærværende kapitel. Den liberale tilgang fordi den har til formål at få individet til at reflektere over egne interesser og derved ikke forholder sig til geografibestemte strukturer, der gør, at individet ikke kan vælge frit, og den konservative tilgang fordi den vejleder til jobtyper, som arbejdsmarkedet efterspørger og derved selv fungerer som en struktur, der kan binde individet til et sted eller få individet til at flytte (ibid.:353). De tilgange, som Watts kalder progressiv og radikal, har det til fælles, at de arbejder for forandring, nemlig henholdsvis individuel og social forandring, og er mere relevante for vejledning i småsamfund (ibid.:353-354).

Det tidligere nævnte forslag om at facilitere praktikforløb, der udfordrer elevernes opfattelse af, hvad det vil sige at bo og arbejde på Bornholm, er en progressiv tilgang til vejledning, da jeg som vejleder arbejder for at ændre de selvbegrænsende stereotyper, der giver eleverne oplevelsen af ikke

at kunne blive på Bornholm (ibid.:353). Den progressive tilgang arbejder ikke for at ændre sociale strukturer, der begrænser elevernes valgmuligheder, men det gør den radikale tilgang til gengæld (ibid.:354). På den måde har den radikale tilgang klare fællestræk med vejledning, der arbejder for social retfærdighed.

I næste kapitel undersøger jeg, hvad der kendetegner vejledning, som arbejder for social retfærdighed, hvordan 9. klasseelevernes valgsituation til dels er formet af ulighedsskabende strukturer, der knytter sig til geografi, og hvordan jeg kan udfordre ulighedsskabende strukturer med vejledning, der arbejder for social retfærdighed.

5. Uddannelsesvejledning, geografi og social retfærdighed

5.1. Geografi og social retfærdighed

Hvis uddannelsesvejledningen fokuserer på geografi, så betyder det ifølge Alexander og Hooley, at den vedkender sig en politisk opgave (Alexander og Hooley 2018:125). Unge i småsamfund oplever som tidligere nævnt en kompleks valgsituation, der er forbundet med mobilitetskaptaler som socioøkonomisk baggrund, uddannelsesniveau og klassesætilhørsforhold. Vejledningen må med andre ord ikke negligere, at geografi kan være forbundet med ulighedsskabende strukturer. Det kan derfor hævdes, at det er særligt relevant for uddannelsesvejledningen i småsamfund at arbejde for social retfærdighed.

Ifølge Hooley, Sultana og Thomsen er vejledning, der arbejder for social retfærdighed, funderet på tre grundprincipper, nemlig (i) at individets karriere er formet af individets livskontekst, (ii) at vi lever i en ulige verden, hvor individer har ulige muligheder, og (iii) at vejledningen kan intervenere i en ulige verden (Hooley, Sultana og Thomsen 2021:59). De uligheder, som vejledningen skal kæmpe imod, er primært uligheder, som er forårsaget af neoliberale samfundsdiskurser. Ifølge Hooley, Sultana og Thomsen har neoliberale diskurser om det frie individ pålagt individet et større ansvar for egne muligheder og samtidig indsnævret individets mulighedsfelt ved ikke at anerkende eksistensen af ulighedsskabende strukturer (Hooley, Sultana og Thomsen 2019:9). Hooley, Sultana og Thomsen oplister fem pejlemærker for, hvordan vejledning kan modsætte sig ulighed. Fælles for pejlemærkerne er, at de udgør en frigørelsesproces, der hjælper individet til at udfordre grundlaget for ulighed, og vejledning, der arbejder for social retfærdighed, kaldes derfor også emancipatorisk vejledning (Hooley, Sultana og Thomsen 2021:59). I afsnit 5.3 uddyber jeg, hvad der kendetegner pejlemærkerne og undersøger, hvordan de kan anvendes til at udfordre ulighedsskabende strukturer, der knytter sig til geografi.

Hooley, Sultana og Thomsen identificerer fem ulighedsskabende strukturer, som emancipatorisk vejledning skal forholde sig til. Strukturerne er *marginalisering*, *magtesløshed*, *udnyttelse*, *vold* og *kulturel imperialisme* (ibid.:61). I mit projekt forholder jeg mig kun til de to førstnævnte strukturer, da de er mest relevante for undersøgelsen af, hvordan jeg kan udfordre ulighedsskabende strukturer i småsamfund.

Strukturen marginalisering kan komme til udtryk ved, at individet ekskluderes fra uddannelsessystemet eller arbejdsmarkedet (Hooley, Sultana og Thomsen 2018:72). Marginaliseringen behøver ikke at være en egentlig ekskludering, men kan ske ved, at individet ikke har de samme muligheder som andre. Roberts teori om mulighedsstrukturer kan anvendes til at fremhæve, hvordan marginalisering kan komme til udtryk som manglende muligheder. Ifølge Roberts er individets muligheder i uddannelsessystemet og på arbejdsmarkedet bestemt af strukturer i individets livskontekst (Roberts 1997:345). En mangel på muligheder kan derfor opfattes som et udtryk for marginalisering, da den er strukturelt betinget.

Strukturen magtesløshed kan komme til udtryk ved, at individet oplever ikke at kunne udvikle sig frit (Hooley, Sultana og Thomsen 2018:72). Ifølge Roberts har en øget individualisering pålagt individet ansvaret for egne muligheder (Roberts 1997:345). Individualiseringen betyder imidlertid ikke, at individet har sat sig fri af alle begrænsende mulighedsstrukturer. Roberts skriver: "Young people's situations have been restructured, not destructured" (ibid.). Individet er pålagt en forståelse af at have frie muligheder og konfronteres derfor med magtesløshed, når det ikke kan vælge frit, da de manglende valgmuligheder opleves som en begrænsning, der udelukkende er individets egen skyld.

I næste afsnit undersøger jeg, hvordan ulighedsskabende strukturer, der knytter sig til geografi, har en betydning for 9. klasseelevernes valgsituation.

5.2. Geografi og ulighed: "Over til en dyr husleje og sådan"

Det at flytte væk fra Bornholm kræver, at eleverne finder et nyt sted at bo og lærer at bo på en ny måde. De elever, der ønsker at flytte, skal derfor have adgang til forskellige former for kapitaler, hvoraf nogle er mere konkrete end andre. I mine interviews fremstår både økonomi og det at kunne identificere sig med narrativer om livet i byen som mobilitetskaptaler, der er en del af elevernes valgsituation.

I interviewet med privatskoleeleverne optræder økonomi som et tema. Eleverne taler om, at de flytter "over til en dyr husleje og sådan", og at der er "et økonomisk aspekt i det med bolig og

sådan” (b2:34 og 36). Økonomi er noget, som eleverne til dels kan bekymre sig om, da stigende boligpriser har gjort det ”sværere og for folk at flytte til de større byer” (b2:36). Bekymringen er imidlertid ikke så stor, at privatskoleeleverne er i tvivl om, hvorvidt det overhovedet er muligt at flytte. En dreng siger: ”Jeg kender ikke nogen, der tænker over muligheden, for de fleste kan det bare godt, så det kommer an på, hvor meget man vil det selv, så det kan være, at man ikke gider at putte arbejdet i det, og så kan man ikke” (b2:36). Eleven gengiver en neoliberal diskurs, da han fremhæver, at der ikke findes strukturelle forhold, som kan gøre det svært at flytte væk. En sådan diskurs kan føre til magtesløshed hos de elever, der ikke har mulighed for flytte, da de oplever, at deres begrænsninger er selvforskyldte.

Privatskoleeleverne og folkeskoleeleverne er enige om, at ungdomsliv leves i byen. Eleverne fra folkeskolen har imidlertid svært ved at identificere sig med bylivet. En pige fra folkeskolen siger følgende om de unge i byen: ”De har hele tiden en plan, og så har de også en plan efter det” (b1:30). Det at kunne identificere sig med bylivet fremstår som en mobilitetskapital, da folkeskoleeleverne finder det svært at flytte, fordi de ikke kan sætte sig selv i forbindelse med narrativerne om, hvad det vil sige at være ung i byen. Som tidligere nævnt er narrativer om geografi forbundet med magtstrukturer, der definerer, hvilke identiteter som hører til eller ikke hører til bestemte steder. I mine interviews fungerer narrativerne om bylivet som en magtstruktur, da de giver folkeskoleeleverne indtryk af, at de ikke hører til i byen. Samtidig fungerer narrativerne om livet på Bornholm som en magtstruktur, da de fremstiller det at blive som et fravalg af social mobilitet. Eleverne, der vælger at blive, oplever derfor en slags dobbelt marginalisering, da det at blive forbindes med en eksklusion fra både ungdomsliv og social mobilitet.

På Bornholm er det at have en ungdomsuddannelse en mobilitetskapital. Som tidligere nævnt viser datatrækkene fra UNOIT, at størstedelen af de unge, der flytter væk fra Bornholm, har en ungdomsuddannelse, og at størstedelen af de unge, der bliver, ikke har en ungdomsuddannelse. Det kunne være interessant at sammenkæde data om de unges flyttemønstre med data om deres socioøkonomiske baggrund og deres forældres uddannelsesniveau. På den måde kunne jeg undersøge, om forhold, der fungerer som kapitaler, når det gælder uddannelseschancer, også fungerer som mobilitetskapitaler for unge på Bornholm.⁸ Den netop skitserede undersøgelse kunne suppleres med en undersøgelse af, om psykisk sygdom fører til marginalisering ved at gøre det sværere at flytte væk. I afsnit 2.1 fremhæver jeg, at 30,3% af folkeskoleeleverne, men kun 0,9% af

⁸Undersøgelser viser, at forhold som socioøkonomisk baggrund og forældres uddannelsesniveau har betydning for unges chancer i uddannelsessystemet (læs fx Karlson og Landersø 2021).

privatskoleeleverne har grundlag for at søge specialpædagogisk støtte, hvis de begynder på en ungdomsuddannelse. En sådan forskel i støttegrundlag kan muligvis føre til en forskel i oplevelsen af flyttemuligheder. Derudover kunne det være interessant at undersøge, om det at være privatskoleelev er en mobilitetskaptal. En sådan undersøgelse ville skrive sig ind i samtidens politiske debatter om behovet for at styrke den danske folkeskole.

I næste afsnit undersøger jeg, hvordan jeg i min praksis som grundskolevejleder på Bornholm kan udfordre ulighedsskabende strukturer, der knytter sig til geografi.

5.3. Implikationer for uddannelsesvejledningen

For unge i småsamfund har ulighedsskabende strukturer betydning for valget om at flytte eller at blive. Vejledning, der arbejder for social retfærdighed, har til opgave at hjælpe de unge med at udfordre grundlaget for ulighed. I småsamfund indbefatter det at arbejde for lige flyttemuligheder og at give de unge muligheder for at blive. Ifølge Hooley, Sultana og Thomsen er vejledning ikke kun en interaktion mellem vejleder og et individ (Hooley, Sultana og Thomsen 2019:254). Det kan hævdes, at dette forhold i særdeleshed gælder for vejledningen i småsamfund, da vejleder skal arbejde for at ændre de unges muligheder i lokalsamfundet og de narrativer, der er bestemmende for de unges oplevelser af deres muligheder.

Som tidligere nævnt formulerer Hooley, Sultana og Thomsen fem pejlemærker for vejledning, der arbejder for social retfærdighed. De fem pejlemærker er (i) at opbygge kritisk bevidsthed, (ii) at italesætte undertrykkelse, (iii) at sætte spørgsmålstegn ved det, der opfattes som normalt, (iv) at opfordre individer til at arbejde sammen og (v) at arbejde på forskellige niveauer (Hooley, Sultana og Thomsen 2021:60).

Vejledning, der arbejder for social retfærdighed, skal hjælpe individet med at opbygge en kritisk bevidsthed om sin livskontekst, da individet derved får mulighed for at ændre de ulighedsskabende strukturer, som former individets liv (ibid.). Udviklingen af kritisk bevidsthed må ikke gøre vejledningen til en hierarkisk proces, hvorunder vejleder instruerer individet, da vejledningen derved fungerer som en magtstruktur. Vejledningen skal derimod være en samskabende proces, hvorunder individet lærer at forholde sig kritisk til strukturerne i sin livskontekst (ibid.). Det første pejlemærke er nært forbundet med det andet pejlemærke, da udviklingen af kritisk bevidsthed skal hjælpe individet til at italesætte undertrykkelse (ibid.:61). De undertrykkende strukturer marginalisering og magtesløshed begrænser individets muligheder og pålægger individet skyld for begrænsningerne. Ved at italesætte de undertrykkende strukturer kan vejledningen hjælpe individet

til at opdage, at undertrykkelsen ikke er selvforskyldt, og at de begrænsninger, som individet oplever, er strukturelt betingede (ibid.).

Karrierelæring kan anvendes til at opbygge kritisk bevidsthed og italesætte undertrykkelse ved at støtte individet i at reflektere over sin livskontekst og give individet redskaber til at påvirke sit liv (Felby, Olsen, Thomsen og Christensen 2020:4). I min praksis som vejleder på Bornholm kan jeg anvende karrierelæring til at få eleverne til at reflektere over deres muligheder. Karrierelæring udgør et perspektivskift fra afklaring om valg til læring om valg og liv (Poulsen et al. 2016:11). Et sådan perspektivskift er centralt for vejledningen i småsamfund, hvor strukturer i elevernes liv i høj grad er en del af valgsituationen.

Ved at anvende en karrierelæringstilgang kan jeg arbejde for, at elevernes valg om at blive eller at flytte ikke er bestemt af undertrykkende strukturer, men af elevernes refleksioner om ønskerne for eget liv. Det kan foreslås, at jeg kan benytte den amerikanske psykolog Donald E. Supers teori om *leverum* til at understøtte elevernes refleksioner. Super opfatter individets karrierespørgsmål som værende vævet ind i individets generelle livsspørgsmål (Højdal og Poulsen 2021:42). I vejledningen kan jeg lade eleverne udfylde en grafisk gengivelse af et leverum. Derved kan jeg støtte eleverne i at indplacere deres ønske om at blive eller at flytte i et bredere perspektiv af fremtidsforestillinger og selvopfattelser.

Det tredje pejlemærke, at sætte spørgsmålstejn ved det, der opfattes som normalt, skal afsløre, at forhold, der opfattes som sandheder, ofte er sociale konstruktioner og fungerer som magtstrukturer (Hooley, Sultana og Thomsen 2021:61). Elevernes narrativer om at flytte eller at blive resulterer i et hierarki, der definerer bestemte livsvalg som mere værd end andre. Samtlige elever opfatter det som en sandhed, at ungdomsliv leves i byen, at alle unge drømmer om at bo i byen, at de skal tilpasse sig et bestemt slags byliv, hvis de flytter, og at det at flytte er den eneste mulighed for social mobilitet. I min vejledning skal jeg udfordre elevernes narrativer for at vise eleverne, at narrativerne ikke udgør sandheder, men er sociale konstruktioner, der er bestemmende for deres valg. Jeg kan introducere eleverne til unge, der allerede har truffet et valg om at blive eller at flytte, men ikke passer til de stereotype identitetstræk, som eleverne forbinder valget med.

Ifølge det fjerde pejlemærke skal vejledningen opfordre individer til at arbejde sammen. Det netop skitserede vejledningstiltag, hvor eleverne sættes i forbindelse med andre unge, er en måde, hvorpå jeg kan opfordre til samarbejde og derved fremhæve et mere pluralistisk billede af ungdomsliv og uddannelsesvalg. Hooley, Sultana og Thomsen skriver: "When young people in career education work together to explore their different realities (..) the goal is to include

heterogenic and plural standpoints into a diverse way and thereby widen the picture of what is normal” (ibid.:62). Ved at gøre vejledningen til et samarbejde mellem eleverne kan jeg udvide elevernes forståelse af, hvad der er normalt.

Det femte pejlemærke dikterer, at vejledning, der arbejder for social retfærdighed, skal arbejde på både et mikro-, meso- og makroniveau (ibid.:63). I småsamfund kan vejledningen arbejde på flere niveauer gennem den tilgang, som Alexander og Hooley kalder en *fællesskabsaktivistisk tilgang*, der har klare ligheder med Watts’ radikale tilgang, da begge arbejder for social forandring (Alexander og Hooley 2018:126).

I småsamfund kan social forandring komme til udtryk ved, at vejledningen udfordrer de strukturer, der definerer det lokale uddannelsesudbud og arbejdsmarked og derved giver unge nye muligheder for at blive (ibid.:127). Den politiske aftale *Flere og bedre uddannelsesmuligheder i Danmark*, der i perioden 2021-2030 skal udflytte uddannelser til flere danske byer, kan være afsæt for, at vejledningen arbejder med en fællesskabsaktivistisk tilgang. Alexander og Hooley fremhæver, at vejledning kan fungere som en lobbyvirksomhed, og det kan derfor være vejlederes opgave at indgå i den politiske debat om udflytningen af uddannelser (ibid.). På Bornholm kan jeg engagere mig i det politiske arbejde om Energiø Bornholm med henblik på at tiltrække nye uddannelser og erhverv til lokalområdet.

Det kan hævdes, at vejledning, der arbejder for social retfærdighed, ikke kun fungerer politisk ved at allokere livsmuligheder, men også ved at formulere normative idéer om, hvordan samfundet skal se ud. Vejledningen skal bekæmpe neoliberale samfundsdiskurser, hvilket fordrer, at vejleder ikke kun køber ind på en vejledningsmetode, men et livssyn. Det kan virke som meget at kræve af den enkelte vejleder og er da også en opgave, der ligger et godt stykke ud over vejledningsopgaven, som den er formuleret i *Bekendtgørelse af lov om kommunal indsats for unge under 25 år*. I en travl hverdag, hvor strukturelt bestemte indgange til samtaler, fx at udfylde uddannelsesplaner, fylder meget, er det en stor opgave at bryde fri af strukturerne og engagere sig på makroniveau. En sådan opgave kræver ikke kun tid, men også at vejleder er politisk bevidst og interesseret i at arbejde politisk.

Hvis vejledningen ikke kun fungerer politisk ved at allokere livsmuligheder, men også ved at formulere normative idéer, så kræver det en særlig etisk opmærksomhed af vejleder. Ifølge Aadland er magten i vejledningssituationer asymmetrisk, og vejleder må derfor ikke lade personlige følelser overtage vejledningen, da det blot vil bidrage til asymmetrien i magtrelationen (Aadland 2019:26). I vejledningssituationer, hvor vejleder ikke kun køber ind på en metode, men et livssyn, kan det virke

svært at holde personlige følelser skjult, og vejleder må derfor være særlig opmærksom på ikke at gøre vejledningen til en hierarkisk proces, hvorunder vejleder instruerer individet. Der er forskel på moral og moralisme, som Aadland fremhæver (ibid.:55). Ved at arbejde for social retfærdighed kan vejledningen ikke undgå at tage afsæt i opfattelser af rigtigt og forkert, men opfattelserne må ikke resultere i overdreven moralsk indblanding.

6. Konklusion

Geografi er en vigtig faktor i unges uddannelsesvalg, hvilket i særdeleshed gælder for unge i småsamfund. Projektets datatræk viser, at størstedelen af unge på Bornholm flytter væk, når de har færdiggjort en ungdomsuddannelse. Samtidig viser projektets fokusgruppeinterviews med 9. klasseelever fra henholdsvis en bornholmsk folkeskole og en bornholmsk privatskole, at der ligger en kompleks valgsituation bag tallene.

Både folkeskoleelevernes og privatskoleelevernes overvejelser om uddannelse og job er forbundet med geografisk betingende forestillinger om muligheder. Eleverne er enige om, at de har begrænsede muligheder på Bornholm, men hvor privatskoleeleverne forbinder de begrænsede muligheder med noget negativt, så forbinder folkeskoleeleverne til dels de begrænsede muligheder med noget positivt.

Gottfredsons karrierevalgsteori forklarer, hvordan individet gennem afgrænsninger og kompromisser udvikler en forståelse af sig selv og sine erhvervsinteresser. Elevernes forestillinger om at blive eller at flytte er formet gennem afgrænsninger og kompromisser, der involverer sociale og personlige aspekter af selvet. Det at blive eller at flytte er forbundet med forestillinger om, hvem man er, hvis man bliver, og hvem man er, hvis man flytter. Geografi og ideologi er tæt forbundet, og det at flytte er udtryk for både geografisk og social mobilitet.

Privatskoleeleverne ønsker at flytte væk fra Bornholm, da de derved kan implementere sociale aspekter af selvet. Eleverne fra privatskolen formulerer fortællinger om, hvem de ikke ønsker at være, og ønsket om at flytte fremstår derfor som et fravalg af identitet, der ikke stemmer overens med deres billeder af sig selv.

Folkeskoleeleverne forstår det som en nødvendighed at flytte væk fra Bornholm, hvis de skal have adgang til ungdomsliv og succes på arbejdsmarkedet. Samtidig ønsker folkeskoleeleverne at blive og er villige til at gå på kompromis med sociale aspekter af selvet, hvis det betyder, at de ikke behøver at gå på kompromis med personlige aspekter af selvet, som behovet for ro og at være tæt på naturen.

I en globaliseret verden er lokalt tilhørsforhold forbundet med social stratifikation, hvilket gør elevernes valg om at blive eller at flytte til en kompleks situation, der er forbundet med forskellige identitetsformer. Baumans teori om identitet i senmoderniteten kan belyse elevernes komplekse valgsituation.

I min praksis som grundskolevejleder på Bornholm er jeg nødt til at forholde mig til elevernes komplekse valgsituation. Traditionelt har vejledning i småsamfund fokuseret på at give eleverne færdigheder til at flytte væk, hvilket bl.a. skyldes, at karrierevalgsteori er skabt i samfund baseret på masseproduktion, og teoriernes antagelser derfor passer til livet i byen, men ikke nødvendigvis til livet i småsamfund.

I min praksis som grundskolevejleder på Bornholm skal jeg tage afsæt i lokale forhold og på den baggrund finde ud af, hvilke færdigheder eleverne skal have for at træffe valg om, hvorvidt de vil blive eller flytte. Jeg kan anvende Gottfredsons teori til at afsøge, hvordan elevernes afgrænsninger og kompromisser er forbundet med geografi. I min vejledning skal jeg udvide elevernes perspektiv ved at nedbryde stereotyper, der begrænser elevernes valg. Det kan ske gennem praktikforløb, der udvider elevernes forståelse af arbejdslivet på Bornholm og af karrierebegrebet. Samtidig må jeg ikke stirre mig blind på, at afgrænsnings- og kompromisprocesserne ifølge Gottfredsen indeholder en hierarkisk struktur, da jeg ellers risikerer at negligere elevernes ønske om at blive på Bornholm for at udfolde personlige aspekter af selvet.

For eleverne er økonomi og det at kunne identificere sig med narrativer om ungdomslivet i byen mobilitetskaptaler, der har betydning for deres flyttemuligheder. Ved at fokusere på geografi i min vejledning vedkender jeg mig en politisk opgave, da geografi er forbundet med ulighedsskabende strukturer. Ifølge Hooley, Sultana og Thomsen skal vejledning, der arbejder for social retfærdighed, bekæmpe uligheder, der er forårsaget af neolibérale diskurser om det fjerde individ, da diskurserne resulterer i undertrykkelse. Eleverne, der ønsker at blive, oplever en dobbelt marginalisering, da narrativer om bylivet og livet på Bornholm fungerer som magtstrukturer, der gør valget om at blive til en eksklusion fra både ungdomsliv og social mobilitet.

Ulighedsskabende strukturer har betydning for elevernes valgsituation, og jeg skal derfor hjælpe eleverne med at udfordre grundlaget for ulighed, så eleverne får lige flyttemuligheder og mulighed for at blive. I min praksis som grundskolevejleder på Bornholm kan jeg udfordre ulighedsskabende og geografibestemte strukturer ved at anvende Hooleys, Sultanas og Thomsens fem pejlemærker for vejledning, der arbejder for social retfærdighed.

Gennem en karrierelæringstilgang kan jeg hjælpe eleverne med at opbygge en kritisk bevidsthed og italesætte undertrykkelse, så valget om at blive eller at flytte ikke er bestemt af ulighedsskabende strukturer, men af elevernes refleksioner om ønskerne for eget liv. I vejledningen skal jeg endvidere udfordre elevernes narrativer om at blive eller at flytte for at vise, at narrativerne ikke er sandheder, men sociale konstruktioner, der er bestemmende for elevernes valg. Derudover skal jeg arbejde på både et mikro-, meso- og makroniveau, hvilket kan ske gennem en fællesskabsaktivistisk tilgang til vejledning.

Vejledning, der arbejder for social retfærdighed, tager afsæt i normative opfattelser af rigtigt og forkert, hvilket afkræver vejleder en særlig etisk opmærksomhed. De normative opfattelser må ikke resultere i en overdreven moralsk indblanding, da det vil skævvride den i forvejen asymmetriske magtrelation mellem vejleder og elev.

7. Litteraturliste

- Aadland, Einar (2019). *Etik i professionel praksis*. Danmark, Dansk Psykologisk Forlag, 2019.
- Alexander, Rosie og Tristram Hooley (2018). "The Places of Careers: The Role of Geography in Career Development", i: Valérie Cohen-Scali, Jerome Rossier og Laura Nota (red.). *New Perspectives on Career Counseling and Guidance in Europe*, USA, Springer International Publishing, 2018.
- Bauman, Zygmunt (1996a). "From Pilgrim to Tourist – or a Short History of Identity", i: Stuart Hall og Paul du Gay (red.). *Questions of Cultural Identity*. England, Sage, 1996.
- Bauman, Zygmunt (1996b). *Tourists and vagabonds: Heroes and victims of postmodernity*. Østrig, Reihe, 1996.
- Cahill, Mildred og Sandra Martland (1993). "Career counselling in rural areas", i: *Guidance and counselling*. Canada, Toronto University Press, 1993.
- Felby, Laura Cordes, Astrid Schrøder Olsen, Mathias Mark Christensen og Rie Thomsen (2020). *Karrierevejledning og karrierelæring for social retfærdighed*. Danmark, Aarhus Universitetsforlag, 2020.
- Gottfredson, Linda (1981). "Circumscription and Compromise: A Developmental Theory of Occupational Aspirations", i: *Journal of Counseling Psychology*. USA, American Psychological Association, 1981.
- Hansen, Erik Jørgen (2011). *Uddannelsessystemerne i sociologisk perspektiv*. Danmark, Hans Reitzels Forlag, 2011.
- Hooley, Tristram, Ronald G. Sultana og Rie Thomsen (2021). "Five signposts to a socially just approach to career guidance", i: *Journal of the National Institute for Career Education and Counselling*. England, NICEC, 2021.
- Hooley, Tristram, Ronald G. Sultana og Rie Thomsen (2019). *Career Guidance for Emancipation – Reclaiming Justice for the Multitude*. USA, Routledge, 2019.
- Hooley, Tristram, Ronald G. Sultana og Rie Thomsen (2018). *Career Guidance for Social Justice – Contesting Neoliberalism*. USA, Routledge, 2018.
- Højdal, Lisbeth og Lene Poulsen (2021). *Karrierevalg – teorier om valg og valgprocesser*. Danmark, Schultz, 2021.
- Jacobsen, Michael Hviid (2011). "Zygmunt Bauman – et fast selv i en flydende verden", i: Anders Petersen (red.). *Selvet – Sociologiske perspektiver*. Danmark, Hans Reitzels Forlag, 2011.

- Jacobsen, Michael Hviid (2005). "Zygmunt Bauman", i: Heine Andersen og Lars Bo Kaspersen (red.). *Klassisk og moderne samfundsteori*. Danmark, Hans Reitzels Forlag, 2005.
- Karlson, Kristian B. og Rasmus Landersø (2021). *The Making and Unmaking of Opportunity: Educational Mobility in 20th Century-Denmark*. Danmark, The ROCKWOOL Foundation Research Unit, 2021.
- Katznelson, Noemi, Astrid Arbjerg Lundby og Niels-Henrik Møller Hansen (2016). *Karrierelæring i gymnasiet: "De vidste ikke, hvad de ville"*. Danmark, Aalborg Universitetsforlag, 2016.
- Pedersen, Helle Dalsgaard (2018). "Is Out of Sight out of Mind? Place Attachment among Rural Youth Out-Migrants", i: *Sociologia Ruralis*. Østrig, European Society for Rural Sociology, 2018.
- Pihl, Mie Dalskov og Rasmus Salmon (2021). *Psykisk sygdom og dårlige karakterer spænder ben for unges uddannes*. Danmark, Arbejderbevægelsens Erhvervsråd, 2021.
- Poulsen, Bo Klindt, Rie Thomsen, Rita Buhl og Ida André Hagmayer (2016). *Udsyn i udskolingen*. Danmark, KL og Danmarks Lærereforening, 2016.
- Roberts, Kenneth (1997). "Prolonged transitions to uncertain destinations: The implications for careers guidance", i: *British Journal of Guidance and Counselling*. England, Routledge, 1997.
- Rosvall, Per-Åke (2020). "Counselling to stay or to leave? – Comparing career counselling of young people in rural and urban areas", i: *Compare: Journal of Comparative and International Education*. England, Routledge, 2020.
- Sørensen, Niels Ulrik, Pia Olsen og Mette Pless (2014). *Unge i landdistrikter og yderområder. Et kvalitativt studie af unge i fire lokalområder i Danmark*. Danmark, Center for Ungdomsforskning, 2014.
- Thomsen, Rie (2022). *Karriere*. Danmark, Aarhus Universitetsforlag, 2022.
- Watts, A. G. (1996). "Socio-political ideologies in guidance", i: A. G. Watts, Bill Law, John Killeen, Jennifer M. Kidd og Ruth Hawthorn (red.). *Rethinking careers education and guidance*. England, Routledge, 1996.

Bilag 1: Transskription af interview med folkeskoleelever

Interviewer:

Taler I med jeres venner om at flytte væk fra Bornholm eller at blive på Bornholm?

Pige 1:

Jeg snakkede med min veninde om det her for nylig, altså da jeg var mindre, så ville jeg virkelig gerne flytte over for at på i gymnasiet, men altså det er noget, som vi stadigvæk taler om.

Pige 2:

Altså jeg tror alle har haft den der drøm om at komme væk, men altså jeg vil måske gerne blive på Bornholm, for jeg er ikke til det, når der er mange mennesker, altså jeg vil altid gerne have base på Bornholm.

Dreng 1:

Altså jeg vil gerne være selvstændig, og jeg føler, at der er flere muligheder for det i København eller Odense, altså du ved, det er en lille ø, og du skal være meget gammeldags i din tankegang, hvis du skal få noget til at køre, hvorimod der er mange nye ting ovre.

Interviewer:

Hvis I skulle prøve at forestille jer en fremtid, hvor I bliver på Bornholm, hvordan vil sådan en fremtid så se ud?

Dreng 1:

Altså jeg har altid gerne ville få noget op at køre ovre, og så flytte tilbage, når jeg får børn. Det er sådan Bornholm er meget tryghed og familieliv. Jeg ville aldrig kunne finde på at bo midt inde i København for der får jeg klaustrofobi, du ved, jeg kan meget bedre lide, når man lige kan komme ud i en skov og sådan.

Interviewer:

Har I andre det også på den måde?

Pige 1:

Jeg tror, der er mange som vil flytte over i et år eller to, men så flytte tilbage, når de skal have børn og sådan.

Dreng 1:

Jeg tror også, det kommer an på, hvad du gerne vil være, du ved, hvis du gerne vil være pædagog og arbejde i en børnehave, så kan du sagtens blive her, men hvis du gerne vil starte dine egen virksomhed og få succes, så er du nødt til at flytte over, så det kommer an på, hvad du vil med din fremtid.

Interviewer:

Nu kan det være, at det er et dumt spørgsmål, men hvorfor skal man opleve noget andet end Bornholm?

Dreng 1:

Altså det har noget at gøre med, at man er ung og gerne vil opleve det der byliv, det ved jeg, at der er mange der vil, altså der sker ikke så meget.

Pige 3:

Der sker faktisk ikke en skid.

Pige 1:

Altså jeg tror, at det vildeste, der sker på Bornholm, det er om sommeren og sådan, og så er det nok bare det, hvor i København, der sker der ret meget, og der er flere muligheder.

Interviewer:

Nu har I talt om at flytte væk fra Bornholm. Kan man sige noget om, hvem dem, der bliver på Bornholm, er?

Pige 4:

Jeg tror, at det er meget rolige mennesker, der ikke vil have, at der skal ske så meget i hverdagen, men har brug for trygge rammer.

Pige 1:

Jeg tror, at det der vil være sværest for mig ved at flytte væk, det er den der tryghed, for jeg er virkelig et tryghedsmenneske, der godt kan lide at være sammen med dem, som jeg føler mig tryk sammen med.

Dreng 1:

Jeg kan også godt mærke, at hvis jeg skulle flytte, så ville jeg savne naturen og det simple, for det er meget simpelt på Bornholm, når jeg bare lige har gået lidt rundt i København, så kan jeg se, at folk har meget travlt, metroerne kører hvert andet minut, du ved.

Interviewer:

Nu taler I med jeres venner om det der med at flytte væk fra eller at blive på Bornholm. Er det også noget som I taler med nogle voksne om, og oplever I, at de har en holdning til, hvad I skal gøre?

Pige 4:

Jeg føler ikke, at der er nogen, som mener, at der er noget, som er det rigtige valg.

Dreng 1:

Min mor synes faktisk, at jeg skal flytte væk, men jeg tror faktisk ikke, at jeg er en person, der vil flytte over lige nu. Jeg ville faktisk først tage en EUX, men så fandt jeg ud af, at jeg skal flytte over, og det vil jeg ikke, eller jeg vil i hvert fald gerne blive her lige nu.

Interviewer:

Tror I, det er lettere for unge i København, når de skal vælge en uddannelse, fordi de ikke skal tænke på, om de er nødt til at flytte?

Pige 1:

Nej, altså vi har færre muligheder, men jeg tror stadigvæk, at de kan have svært ved at vide, hvad de vil. Det kan også gøre det sværere, når man har så mange muligheder.

Interviewer:

Du (henvendt til en pige, der skal begynde på en erhvervsuddannelse efter 9. klasse) tager jo i princippet en uddannelse, hvor du efterfølgende kan blive og arbejde på Bornholm. Tænker du, at du alligevel vil flytte over?

Pige 4:

Altså lige nu tænker jeg meget over, at jeg skal blive her, det er i hvert fald min plan lige nu, for jeg tror ikke, at jeg skal væk fra de her trygge rammer, så min plan er at blive her, men når jeg snakker med mine forældre om det, så er de sådan, at de synes, at jeg skal prøve at flytte væk, for det skal man jo, man skal prøve at komme ud et sted, hvor man ikke har været før.

Interviewer:

Og hvad er grunden til, at man skal prøve det?

Pige 4:

Jeg tror, det var fedt for dem, og så vil de også have, at det skal være fedt for mig.

Interviewer:

Og hvad nu, hvis man vælger at blive på Bornholm, hvad tror I så, at det betyder.

Dreng 1:

Måske kan det også bare være lidt mere simpelt at blive, hvor man er født, og dø hvor man er født, at være her og hygge sig, du ved, at have et normalt job, få en familie og bare hygge. Livsstilen er lidt mere simpel. Jeg tror, at hvis man er født i København, man går i skole i København, og man går i gymnasiet i København, så er der flere muligheder. Herover, der er det sådan lidt enten kan du blive pædagog, ellers kan du blive tømrer, men du kan ikke rigtig gøre lige, hvad du drømmer om.

Interviewer:

Hvad skulle der til for, at I ville vælge at blive på Bornholm?

Pige 1:

Det der holder mig tilbage for at flytte til København, det er både de trygge rammer, mine venner og min familie, men også det der med menneskemængden, og at jeg har brug for at slappe af, jeg har brug for en pause nogle gange, ikke noget larm, ikke nogen mennesker, du ved, hvor jeg bare har brug for at ligge i min seng.

Pige 4:

Ja, det er sjældent, at man oplever det i København. I København er der bare mennesker 24/7.

Pige 1:

Jeg tror også, at en fordom som jeg måske lidt har om folkovre, det er, at de ikke slapper så meget af, i hvert fald som ung, der har de hele tiden en plan, og så har de også en plan efter det, og det føler jeg kan være dårligt, da alle har brug for en pause.

Interviewer:

Hvad tænker I, det vil sige at være ung på Bornholm?

Dreng 1:

Det er meget gammeldags, du ved, man skal bruge klippekort i busserne og sådan, men det er ikke for gammeldags.

Interviewer:

Det lyder næsten som om, I synes det er fedt, det der med, at man har klippekort og sådan.

Pige 1:

Ja, det er det der med, at alt er meget stille og roligt.

Interviewer:

Så hvilke ulemper kunne der være ved at blive på Bornholm?

Dreng 1:

Det der med ikke så mange muligheder.

Interviewer:

Og hvilke ulemper kunne der være ved at flytte væk?

Pige 1:

Det der med trygheden og slet ikke at kunne slappe af, og der er så mange nye ting man skal lære med tog og alt muligt.

Pige 4:

Og jeg ville savne naturen, hvis jeg skulle flytte over, du ved bare lige gå 10 minutter, og så er man nede ved stranden.

Interviewer:

Synes I, at der er nok muligheder for unge på Bornholm?

Dreng 1:

Altså der er Campus, og så er der ikke mere.

Bilag 2: Transskription af interview med privatskoleelever

Interviewer:

Taler I med jeres venner om at flytte væk fra Bornholm eller at blive på Bornholm?

Pige 1:

Vi snakker tit om det, og vi er også tit inde på, at det nok er ret sundt at komme væk fra Bornholm og opleve noget andet og at have nogle andre muligheder, end man har på lille Bornholm.

Interviewer:

Hvad ligger der i, at det er sundt at komme væk fra Bornholm?

Pige 1:

Altså Bornholm er et meget lille samfund, hvor alle kender alle, så det er det der med at komme væk, hvor man bare kan gøre, hvad man vil uden at tænke over, hvad andre synes, men også bare det med at se noget andet og opleve noget andet.

Interviewer:

I siger, det er sundt at flytte væk fra Bornholm. Har I så også en oplevelse af, at det er usundt at blive på Bornholm?

Pige 2:

Ja, eller sådan, jeg føler godt, at jeg kan se ned på sådan nogen, der har boet her hele livet og er groet fast her. Det er godt noget, som jeg selv kan være bange for, det der med at man får lidt for meget ø-liv og ikke oplever andre værdier.

Interviewer:

Og hvad betyder ø-liv?

Pige 2:

Jeg føler også godt, at der kan være en stereotyp bornholmer, eller hvad man skal sige. Altså en ældre mand, der måske er lidt gnaven over mange ting, og måske ikke er så åbenhjertet som en københavnsk mand.

Interviewer:

Tænker I også, at der er stereotype unge bornholmere?

Pige 1:

Jeg tror, de fleste gerne vil væk fra Bornholm, men hvis man ikke vil væk fra Bornholm, så tror jeg ofte, at man hurtigere kommer til at blive sådan voksen, hvis det giver mening. Så køber man hus og har allerede startet sit voksenliv ret tidligt i forhold til, hvis man bor i en storby, så man får nok sådan lidt tunnelsyn på det, hvilket man kan fortryde senere.

Pige 3:

Jeg synes, det er sjovt, at du nævner det der med at flytte væk, for vi stod lige før og talte om det, og det er ligesom bare en selvfølge, at man vil væk, altså blive på Bornholm 'hvad snakker du om', det er meget sådan, at det skal man bare, selvfølgelig også fordi at det åbner nogle flere muligheder for uddannelse og sådan, altså om man så skal bo i en provinsby i Jylland, alt er bedre.

Interviewer:

Hvad tænker I så, hvis en af jeres venner eller veninder gerne vil blive på Bornholm?

Pige 2:

Altså jeg vil nok ikke kunne relatere til det overhovedet, altså jeg tror også, at man har nogle fordomme om dem, der bliver, altså i hvert fald hvis man gerne vil have en uddannelse, så er der meget få uddannelser herover.

Interviewer:

Og hvis man nu havde den der tanke om, at man gerne vil blive på Bornholm, tror I så, at det kunne være svært at sige, fx til de andre i klassen?

Dreng 1:

Ja, det tror jeg, men samtidig, hvis man nu gerne vil være håndværker, eller noget andet man kan uddanne sig til på Bornholm, så kan man måske ikke se en pointe i at flytte over til en dyr husleje og sådan.

Interviewer:

Og hvad tror, der gør, at det kan være svært at sige.

Pige 3:

Jeg tror godt, det kan være et tabu, også fordi at alle andre vil noget andet og gerne vil over på den anden side af vandet, og så står man bare selv der tilbage og er den, der stikker ud.

Interviewer:

Jeg tænker, at du gerne vil være landmand, når du skal over på en landbrugsskole. Vil du gerne være landmand her på Bornholm?

Dreng 2:

Nej, det er for småt, jeg vil gerne ud at prøve noget andet, og så er der større virksomhederovre og sådan.

Interviewer:

Hvis man skulle lave en rangliste over, hvorfor unge vil flytte væk fra Bornholm, hvad vil I så placere højest, er det idéen om at skulle opleve noget andet, eller er det, at der er bestemte uddannelser, som man ikke kan læse på Bornholm?

Pige 1:

En god blanding, men også bare for det sociale, det der med at få nogle andre venner, så man ikke bare er isoleret i sin lille øgruppe, og også det med, at det bliver kedeligt, hvis man bare fortsætter med den samme hverdag og går og træder i det samme.

Pige 2:

Jeg tror også, at der er rigtig mange, der flytter til storbyen bare lidt fordi, at man skal med uddannelse, selvfølgelig har man også lyst i en eller andet forstand, men også lidt at det bliver sådan en pligt.

Interviewer:

Og hvor kommer det der 'skal' fra?

Pige 2:

Det er jo nok bare, hvad alle andre har gjort. Der er jo ikke særlig mange unge, der bliver, og det er jo også et problem for Bornholm. Altså nu min mor, hun er selv fra øen, og så er hun flyttet over og tilbage igen, så det er nok bare det, som mange kender, og deres forældre har gjort det samme.

Interviewer:

Taler I med jeres forældre om det der med at flytte over?

Dreng 1:

Vi har nogle venner, der har købt en lejlighed i København, og så lejer deres børn sig ind i lejligheden, og det taler mine forældre allerede om, selvom der er mange år til, at mig og mine søskende skal flytte over, så det regner de ligesom bare med, at vi skal som en selvfølge.

Pige 1:

Mine forældre har næsten sådan en 'du bliver bare ikke på Bornholm', altså men det er fordi, at min mor selv flyttede fra Bornholm, og hun ville ikke en gang tilbage, så hun har det bare sådan 'du skal bare ud at opleve noget andet og væk fra Bornholm'. Det er det der meget, at det er sundt at opleve noget andet og nyt, så man ikke får økuller.

Pige 1:

Jeg siger i hvert fald til mine forældre, at lige så snart jeg er færdig med gymnasiet, så skal jeg bare væk. Jeg tror måske, at det er det, der er normen.

Interviewer:

Oplever I, at det er lettere for nogen unge at flytte over end for andre?

Pige 2:

Ja, der er selvfølgelig nogen, der har forbindelser, og så er der et økonomisk aspekt i det med bolig og sådan.

Interviewer:

Så er det også en del af samtalen om, hvorvidt man vil flytte over, altså om muligheden for det er der, eller tænker man, at det kan man bare?

Dreng 1:

Jeg kender ikke nogen, der tænker over muligheden, for de fleste kan det bare godt, så det kommer an på, hvor meget man gerne vil det selv, så det kan være, at man ikke gider at putte arbejdet ind i det, og så kan man ikke.

Pige 2:

Altså jeg tror også, at det bliver sværere og sådan for folk at flytte til de større byer, og jeg tror også, at det er noget, som man godt kan bekymre sig om.

Interviewer:

Og oplever I, at det også er en mulighed at blive på Bornholm?

Pige 3:

Jeg tror, at der er meget få, der ser det som en mulighed.

Pige 1:

Altså jeg har en kusine, der ikke er flyttet fra øen, og efter folkeskolen vidste hun ikke lige, hvad hun skulle, og så uddannede hun sig og arbejder i butik og har lige købt et hus, selvom hun kun er 20 år, og altså hun er glad for det, men hun har også altid sagt, at hun gerne vil være ung mor, men hendes søster, hun kan sådan slet ikke forstå det, for hun bor i Odense og er i gang med at studere

og kan slet ikke forstå tanken om ikke at flytte væk fra øen, men hun er også meget hurtigt blevet voksen, det der med at købe hus og sådan.

Pige 2:

Altså, der er jo ikke så meget ungdomsliv herover, altså personligt så er det sådan et mareridt for mig at blive her som ung og være sådan en forstadsmor, der handler i Bilka med sine fem børn, det er virkelig bare et mareridt for mig, altså det er selvfølgelig fint, hvis det er det, man vil, men jeg tror bare ikke, at der er de bedste forbilleder herovre, altså at der er så mange, som man ser op til.

Interviewer:

Så hvordan ser sådan en ungdomsliv ud, hvis man bliver på Bornholm for at uddanne sig?

Pige 3:

Jeg har egentlig altid tænkt, at vi var sådan lidt taberne i det her med ikke rigtig at have et sted at gå hen, men jeg tænker alligevel, at vi har ret meget hinanden og kender mange fra andre skoler, så jeg tror måske i virkeligheden, at det der med ungdomslivet, der bliver taberne dem, der er gået ud af gymnasiet og ikke ligesom har en klasse at støtte sig til, for de er jo ligesom flyttet, så jeg tror mere, det er dem der i starten af 20'erne, at de ikke har noget at tage sig til.

Pige 1:

Ja, jeg tror også, det er svært at få sådan et normalt ungdomsliv uden at blive voksen for hurtigt.

Pige 2:

Jeg tænker i hvert fald tit på, hvordan mit liv havde set ud, hvis mine forældre var blevet i København, hvordan mit ungdomsliv så havde været, og jeg tænker tit, at der havde været mange flere muligheder, og måske havde man også lært mere og kunne se mere diversitet i et samfund, end man kan herovre, fx hvis der i København gik en mand i høje lyserøde hæle, så ville ingen lægge mærke til det, men hvis der kom gående en på Store Torv på Bornholm, så ville samtlige kigge og alle ville være forfærdede og frastødt.

Interviewer:

Kunne der også være fordele ved at blive på Bornholm?

Pige 1:

Jeg tror, at der er en fordel ved at blive på Bornholm, for der er det der, kan man kalde det 'gamle samfund', hvor man hjælper hinanden, du kan låne min stige, så låner jeg din traktor, altså et meget mere lokalt samfund end i en storby, alt socialt når man er barn eller ved at blive ældre, men jeg tror, det er kedeligt at være ung på Bornholm.

Interviewer:

Nu havde du (henvendt til pige 1) en kusine, der er blevet på Bornholm. Kender I andre nogen, som er blevet på Bornholm?

Dreng 1:

Jeg kender en del på mit arbejde, som er blevet og bare har arbejdet det samme sted i 15 år, og så har de så fået en kæreste og købt hus, så er de bare blevet og er aldrig kommet over, fordi de blev forhindret i det, men det er måske ikke fordi, de er sådan præget af ikke at have været væk.

Interviewer:

Hvad kan det betyde at være præget af ikke at have været væk fra Bornholm?

Pige 2:

Jeg føler, at nogen godt kan være sådan sure på omverdenen, fx min papfætter som også er blevet, han bor bare hjemme og får mad hver dag og han er ikke kommet væk, fordi han nu bare føler sig meget tilpas i det.

Interviewer:

Hvad tænker I, at der skulle til for, at I ville blive på Bornholm?

Pige 3:

For at være helt ærlig, så tror jeg ikke, at det er muligt. Det, der skulle ske for, at vi ville blive, det er sådan for revolutionerende, så jeg tror bare, man skal lære at acceptere, at vi flytter, og jeg tror også det er meget naturligt, at vi flytter.

Interviewer:

Og hvis vi leger med tanken om, at der er en bestemt uddannelse, som I rigtig gerne vil læse, og det eneste sted i Danmark I kan læse den, det er på Bornholm.

Pige 2:

Så ville jeg flytte til Norge.

Dreng 1:

Jeg ville pendle.

Pige 1:

Det der med at prøve noget andet, jeg kan ikke sige det nok, kom væk.

Pige 2:

Personligt så kan ikke vente med at komme væk. Altså det kunne være sådan, at man skulle betale 0% i skat, og jeg ville stadigvæk bare flytte.

Bilag 3

Alder	Antal unge
15	0
16	0
17	0
18	3
19	54
20	138
21	165
22	158
23	184
24	168
I alt	870

Unge med en gennemført ungdomsuddannelse bosat på Bornholm den 15. juni 2021.

Bilag 4

Alder	Antal unge
15	0
16	0
17	0
18	1
19	23
20	59
21	89
22	69
23	39
24	28
I alt	308

Unge med en gennemført ungdomsuddannelse der flyttede fra Bornholm i perioden 1. juli 2021 til 30. juni 2022.

Bilag 5

Alder	Antal unge
15	0
16	20
17	44
18	66
19	84
20	79
21	71
22	58
23	64
24	70
I alt	556

Unge uden igangværende eller gennemført ungdomsuddannelse bosat på Bornholm den 15. juni 2021.

Bilag 6

By	Antal unge
København	176
Odense	28
Århus	21
Aalborg	15
I alt	240

Unge der flyttede fra Bornholm til henholdsvis København, Odense, Århus og Aalborg i perioden 1. juli 2021 til 30. juni 2022.